

BRONNEN

Van reddingsoperaties tot wetenschappelijke inventarisatie en prospectie

Overzicht van Archieven en Collecties van het AMSAB

Michel Vermote, departementshoofd Archief (AMSAB)

In het vijfde deel van de reeks werkinstrumenten publiceert het AMSAB een overzicht van de archieven en collecties die beschikbaar zijn in het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB) en het Antwerps filiaal, het Centrum Louis Major (CLM). Het is de bedoeling na meer dan tien jaar actieve prospectie een beeld te presenteren van het AMSAB-archief bestand en de mogelijkheden ervan aan te geven.

Daarmee wordt meteen ook het globale resultaat voorgesteld van de collectievorming die omstreeks 1980 aangevat werd. Het AMSAB-archiefoverzicht is, als tussentijds resultaat van die prospectie, een afspiegeling van de belangrijkste opties die onze zoektocht naar archief- en documentatiemateriaal geïnspireerd hebben. Deze publicatie is een gelegenheid om hier de opeenvolgende fasen ervan te overlopen.

Collectievorming

De allereerste, evidente optie was het organiseren van een actieve prospectie naar de **regionale en lokale archieven van de socialistische beweging**. Na de ontdekking en de evacuatie van het papieren nalatenschap van de socialistische organisaties van Mene, volgden snel een aantal gelijkaardige "reddingsoperaties". In het kader van een eerste BTK-project werd vanaf 1982 systematisch geprospecteerd in West-Vlaanderen. Dit resulteerde in talrijke overdrachten van materiaal, zowel van de gewestelijke organisaties van partij, coöperatie, mutualiteit en vakbond van de federaties Kortrijk, Ieper, Oostende en Brugge als van hun afdelingen. Deze succesvolle operatie die in de nasleep ook een aantal persoonsarchieven opleverde, werd achteraf overgedaan voor de andere provincies (en bracht ons in een aantal gevallen tot over de taalgrens). Op die manier zijn we in de aanvangsjaren bij diverse gelegenheden archieven gaan ophalen die op zolders van Volkshuizen waren achtergebleven. De kern van deze bestanden bestaat meestal uit het archief van de coöperatieve beweging. Rond dit moederarchief duikt meestal materiaal op van andere geleidingen van de plaatselijke socialistische beweging. In andere gevallen fungeert het persoonlijk archief van socialistische mandatarissen als verzamelpunt voor allerlei archivalia. Met het verwerven van deze archieven en collecties ontgroeide het AMSAB weliswaar de Gentse basis, maar deze werd op haar beurt in belangrijke mate aangevuld en vormt nog steeds een aandeel dat in verhouding staat tot de historische rol van Gent in de ontwikkeling van de socialistische beweging.

In het streven naar een steeds ruimere geografische spreiding van het AMSAB-bestand moet de oprichting gesitueerd worden - in september 1988 - van het Antwerpse AMSAB-filiaal : het Centrum Louis Major (CLM). De Antwerpse archieven waren duidelijk ondervertegenwoordigd in onze collectie. Daar kwam vlug verandering in

door de bewaargeving bij het CLM van belangrijke archieven van plaatselijke organisaties en figuren, van de Antwerpse gewestelijke organisaties van de socialistische beweging en vooral van een aantal nationale figuren zoals L. Major, G. Colenbunders, W. Calewaert en J. Van Eynde.

Recentelijk werd de prospectie-actie naar Limburg toe met succes geïntensifieerd. Een bewijs dat de regionale prospectielijn, die meer dan tien jaar geleden geopend werd, nog steeds verder uitgediept wordt.

Een tweede aandachtspunt dat geleidelijk aan belang won, was het streven naar een **thematisc** **diversificatie van ons bestand**. Van bij de aanvang werd de term "socialistisch" in de breedste betekenis geïnterpreteerd. In 1982 reeds konden we een omvangrijk trotskistisch archief verwerven. Gerichte prospectie naar de communistische beweging toe, leverde vooral voor het Antwerps filiaal mooie resultaten op met de archieven van L. Roth en J. Withages. Sedert enige jaren wordt intensief gezocht naar archief- en documentatiemateriaal buiten ons traditioneel werkterrein, vanuit de vaststelling dat het fenomeen van totale archiefverwaarlozing zich daar aan het herhalen is. Het betreft de vaak kleinere, maar interessante archieven van allerlei progressieve organisaties en groeperingen die we onder de noemer "nieuwe sociale bewegingen" kunnen samenbrengen. Ondertussen werd met goed resultaat geprospecteerd in de richting van de vredesbeweging (VAKA, vzw Vrede), de studentenbeweging, de vrouwenbeweging (Dolle Mina), de derdewereldbeweging (Oxfam), de homobeweging (Rooie Vlinder), maar ook bij landencomités (Eritrea, België-DDR), allerlei actiegroepen en studiegroepen en uiteraard ook in anarchistische kringen en bij mensen die actief waren in de Provo-beweging.

Met het recupereren en beschikbaar stellen van deze categorieën archief- en documentatiemateriaal wil het AMSAB het onderzoek ondersteunen naar deze aspecten van de sociale en politieke geschiedenis.

Vanuit de bekommernis over een brede regionale en thematische spreiding van ons archiefbestand richtte het AMSAB zich ook uitdrukkelijk op het nationale niveau. De **archieven van nationale overkoepelende organisaties** vormen de belangrijke derde pijler van onze prospectie. Deze heeft in eerste instantie binnen de socialistische beweging resultaten opgeleverd, zowel bij de coöperatie (Febecoop), de mutualiteit (NVSM), de partij (BWP en BSP/SP) als bij de vakbond (ABVV en diverse nationale beroepscentrales). De verschillende eeuwfeestvieringen en andere herdenkingsmanifestaties die elkaar het laatste decennium snel opvolgden, speelden een belangrijke rol in die actie. Niet alleen door de sensibilisering rond de waarde van archiefstukken, maar ook door de contacten die konden gelegd worden. De initiatieven rond 100 jaar Socialistische Partij in 1985 waren in die zin voor ons de "nationale doorbraak". De prospectie naar Brussel toe, die vanaf dan systematisch gevoerd werd, leverde ook een aantal interessante persoonsarchieven op, zoals deze van Hendrik Fayat. Maar het is vooral op het vlak van de vakbondsarchieven dat zeer belangrijke resultaten kunnen voorgelegd worden. Er is niet alleen het omvangrijke ABVV-archief (inclusief verslagboeken) dat gerecupereerd werd, maar er zijn ook archieven teruggevonden of althans belangrijke componenten daarvan, van de Centrale der Metaalbewerkers van België, de Algemene Centrale, de Algemene Centrale der Openbare Diensten, de Algemene Diamantbewerdersbond van België, de Belgische Transportarbeidersbond, de Textielarbeiderscentrale van België, de Centrale der Kleding en Aanverwante Vakken en de Centrale der Boeken Papiernijverheid. Maar de meest spectaculaire vondst op nationaal vlak was wellicht deze van de vrij volledige reeks verslagboeken van de Belgische Werkliedenpartij.

De **prospectie-inspanningen** die ons in mei '92 in Moskou brachten, sluiten perfect aan bij die zoektocht naar de nationale archieven. We von-

den er niet alleen, in het voormalig Marx-Lenin Instituut, papieren terug van César De Paepe en Eugène Hins maar ook, in het "Speciaal Archief" onder meer de archieven van de socialistische krant *Le Peuple*, van oud-minister Arthur Wauters en bovenal het verzamelde bestand van het **Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis**. Daarmee is de cirkel trouwens rond en heeft het AMSAB aangetoond in staat te zijn zijn historische opdracht te realiseren. Deze verrassende ontdekkingen in Moskou tonen ook aan dat onze zoektocht naar archieven verre van afgerond is. Ze openen perspectieven voor verdere aanvulling van een reeds indrukwekkend archiefbestand.

Het overzicht van archieven en collecties presenteert slechts een tussentijds resultaat⁽¹⁾. De Belgische archieven in Moskou zijn nog niet - in origineel of reproductie - beschikbaar in onze leeszaal en werden bijgevolg niet opgenomen in deze publikatie. Onze verdere actie in Moskou en de verdere verwerking van archiefmateriaal op het AMSAB moeten ervoor zorgen dat dit overzicht snel achterhaald is, zodat nu reeds een aanvullende versie in het vooruitzicht moet gesteld worden...

Inhoud van het overzicht

Het AMSAB-archievenoverzicht presenteert de **archiefaanwinsten waarvan een beschrijvende lijst aanwezig is in de leeszaal**. Dit zijn er voor het AMSAB en het CLM samen 248, die aan de hand van een historische en archivalische inleiding gesitueerd worden. Gegevens over niet verwerkte archieven ontbreken. Zoals bijvoorbeeld de omvangrijke kabinetssarchieven van socialistische ministers zowel op het Vlaamse als op het federale regeerniveau. Deze werden in 1991 en 1995, op het einde van de legislatuur, in bewaring genomen en blijven vooralsnog gesloten voor onderzoek. Daarnaast ontbreken ook een aantal persoonsarchieven, maar het gros van de niet verwerkte aanwinsten betreft aanvullingen

bij archieven die op basis van een eerste gedeeltelijke storting en verwerking wél een vermelding kregen in het overzicht.

Een tweede beperking geldt het evidente **onderscheid tussen archieven en documentaire verzamelingen**. Dit overzicht van archieven en collecties maakt geen melding van de uitgebreide AMSAB-bibliotheek of van andere documentaire verzamelingen behorend tot het departement Beeld en Geluid (foto's, affiches, vlaggen, plans en iconografisch materiaal...) Deze worden in principe afzonderlijk inhoudelijk ontsloten. Daarnaast wordt op het AMSAB momenteel werk gemaakt van een geïntegreerde geautomatiseerde ontsluiting op basis van VUBIS bibliotheek soft-ware, waarin ook het archievenoverzicht wordt ingepast.

In het totale AMSAB-bestand nemen **archieven** een aparte plaats in die een afgeleide is van hun **definitie**. Een **archief** is : *"het geheel van archiefbescheiden, ontvangen of opgemaakt door een instelling, persoon of groep personen"*. **Archiefbescheiden zijn** *"al die bescheiden die ongeacht hun vorm, naar hun aard bestemd zijn om te berusten onder de instelling, persoon of groep personen die deze heeft ontvangen of opgemaakt uit hoofde van zijn/haar activiteiten of vervulling van zijn/haar taken"*⁽²⁾. Een archief is dus geen resultaat van verzamelactiviteit, maar veronderstelt een nauwe, oorzakelijke relatie met de archiefvormer. Dit verband moet, ongeacht de aard van het materiaal, behouden blijven; indien niet materieel omwille van betere bewaaromstandigheden in gespecialiseerde collecties, dan toch steeds intellectueel door middel van expliciete aanduidingen bij verwerking. Het AMSAB heeft vaak te maken met onvolledige en erg verstoorde archieven : het resultaat van het ontbreken van een goed archiefbeheer bij onze archiefvormers. Dat heeft voor gevolg dat de hierboven geciteerde definiëring in de praktijk ruim moet geïnterpreteerd worden. Vooral in persoonsarchieven komt naast archiefmateriaal ook verzamelde documentatie voor. Dit is vaak ook

het geval bij de papieren weerslag van de activiteiten van allerlei comités en actiegroepen die werken rond landensolidariteit, antiracisme, antifascisme, strijdcultuur, enz... Hun "archief" bevat vaak hoofdzakelijk thematische dossiers met knipsels en documentatie. De grens tussen archief en documentatie is moeilijk te trekken. Veel van de op het AMSAB bewaarde archieven zijn in die zin gemengd van karakter.

Nog iets meer van de definitie van archief vandaan, staan de conglomeraten van archieven, deelarchieven en het documentatiemateriaal die wij als collecties omschrijven. Ze zijn in de loop der jaren bijeengebracht, in veel gevallen op de zolder van een Volkshuis, en groeperen een grote diversiteit aan archiefmateriaal van organisaties en personen die binnen een bepaalde localiteit actief zijn geweest. Een dergelijke collectie die in haar geheel wordt opgenomen en voorzien van een eerste beschrijvende lijst, beschouwen we als een lagere vorm van eenheid die schatplichtig is aan de hogere, het archief. Een collectie kan bij herwerking een aantal archieven en/of deelarchieven voortbrengen, ze moet ook worden ontdaan van archiefstukken die behoren tot bekende en bestaande archieven⁽³⁾. Toch hebben we ervoor geopteerd om deze gehelen van archiefmateriaal die slechts in een eerste fase beschreven zijn, wel op te nemen in het bestandsoverzicht om ze zo beschikbaar te stellen voor onderzoek.

Uit het voorgaande mag blijken dat de definitie van archief met zorg benaderd wordt. Vandaar trouwens de voorzorg in de titel van de **publicatie**: "**Overzicht van Archieven en Collecties**".

Index

Ordenend principe bij de voorstelling van de archieven en collecties, in een historisch en een archivalisch gedeelte, is het begrip "ar-

chiefvormer" waarmee elke zelfstandige archiefvormende instantie - persoon of organisatie - bedoeld wordt. De toepassing van deze eenduidige benadering op het gediversifieerde archiefaanbod is niet altijd evident.

Bij archieven wordt de naam gehanteerd van de laatste archiefvormende instantie waarvan materiaal aanwezig is: een BWP/BSP-afdeling wordt aangeduid als BSP-afdeling. Een openvolging van Syndikale Kommissie, Belgisch Vakverbond, Algemeen Belgisch Vakverbond wordt teruggebracht onder de noemer ABVV. Tenzij er duidelijk sprake is van een organisatorische of een historische breuk, dan worden twee of meerdere afzonderlijke archiefbeschrijvingen opgenomen.

Ook bij collecties, waarbij we per definitie met meerdere zelfstandige archiefvormers te maken hebben, trekken we dezelfde uniforme benadering door. Hier wordt de naam van de belangrijkste archiefvormende instantie gehanteerd. Een keuze die niet altijd eenvoudig te maken is: de behandelende archivaris, die het meest vertrouwd is met het materiaal, nam hierin de beslissing.

Via de index die het sluitstuk vormt van het archievenoverzicht komen uiteindelijk ook alle andere archiefvormers binnen een collectie aanbod. De index geeft een alfabetisch geordende lijst van alle archiefvormers (in totaal 394). Elke persoon of organisatie waarvan de archieven beschikbaar zijn in onze leesalen - in Gent of Antwerpen - komt hierin voor met een verwijzing ofwel naar de archiefbeschrijving, ofwel naar de beschrijving van de collectie waarin dit archief zich bevindt. Het betreft hier dus geen klapper op alle informatie in dit overzicht. Het is ook geen algemene inhoudelijke ontsluiting op de AMSAB-archieven. Het is enkel een formele benadering van ons bestand, op basis van het principe van de archiefvormer.

- (1) Eerder verschenen: Geert Van Goethem. Een geheugen van papier. Gids voor de archieven van het AMSAB. Gent AMSAB, 1989. Deze gids beschreef de eerste 100 archieven en collecties.
- (2) "Archiefbeheer in de Praktijk", onder red. van A. van Giessel, F.C.J. Ketelaar en A.J.M. den Teuling, Alphen aan de Rijn, 1986, rubriek 0500, p. 3.
- (3) zie in dit verband: H.H. Jongbloed: "Handschriften en losse aanwinsten" in: Nederlands Archiefblad jg. 91. (1987) nr. 2 jg. 190-193; die collecties omschrijft als "weeshuizen van losgeraakte of losgemaakte archivalia".